

Bibliotekarens rolle i hyperbiblioteket

Af Claus A. Foss Rosenstand

Bibliotekets funktion er under forandring i kølvandet på de samfundsmæssige forandringer, hvor vidensamfundet er ved at afløse industrisamfundet. Både som global megatrend og lokalt i Danmark. Man kan diskutere hastigheden af den samfundsmæssige forandring; men retningen kan næppe diskuteres, hvorfor Danmark også har lagt sig i selen for at være helt i front i det globale felt [F&I 07].

Claus A. Foss Rosenstand
Lektor i Digitale Medier
Aalborg Universitet
cr@hum.aau.dk

Når viden i stadig stigende grad er det samfundsmæssige omdrejningspunkt, fordres der også nye funktioner til håndtering af viden.

Vidensamfundet er kendetegnet ved hyperkompleksitet [Lars Qvortrup 98, 01, 04], hvilket betyder at kompleksitet er en betingelse – kompleksitet lader sig hverken på samfundsmæssigt, organisatorisk eller bevidsthedsmæssige niveau reducere til orden. En anden måde at sige det på er, at "hyper" betyder "løst koblet", og kompleksitet er et mål for mængden af relevant information.

Det er en betingelse, at den stadig stigende mængde af relevant information er løst koblet, og derfor ikke lader sig reducere til orden.

Med kompleksitet følger usikkerhed, for hver gang vi foretager en kompleksitetsreduktion, er resultatet en hypotese om en sammenhæng, som man i sig selv må stille sig usikker overfor: Er denne hypotese korrekt? Man står og mangler adgang til relevant information, hvilket netop er definitionen på usikkerhed.

Med reduktion af usikkerhed følger kompleksitet, idet usikkerhed reduceres ved eksperimentel adfærd, der netop har til hensigt at generere de informationer, man ikke havde adgang til i udgangspunktet – ny relevant information = øget kompleksitet.

Dette forhold mellem usikkerhed og reduktion kaldes princippet om begrænset rationalitet [Simon 79 + Mathiassen & Stage 92], og det kan samles omkring informationsbegrebet risiko [Rosenstand 02], forstået på den måde, at risiko både kan tage form som usikkerhed og kompleksitet. Inspireret af Lars Qvortrup følger dermed også det hyperrisikable samfund, med dets tilhørende hyperrisikable organisationer og bevidstheder, hvor det er en betingelse, at risiko ikke lader sig reducere – og at vi er indstillet på det. Risiko er et grundvilkår.

Innovation

Når samfundet er hyperrisikabelt betyder det også, at information kan tage multiple koblinger, alt efter perspektiv tager tingene sig forskelligt ud, der er flere sandheder. Den enkelte sandhed korresponderer med et bestemt perspektiv, der kunne have været anderledes. Det betyder også, at det kultiverede medlem af det hyperrisikable samfund forstår og agerer ud fra dette.

Et perspektiv kan være tidsligt, rumligt, socialt og sagligt forankret [Luhmann 84]. I denne universitetsbiblioteksmæssige sammenhæng fokuseres på den saglige forankring, der kommer til udtryk igennem faglighed¹. I praksis forudsætter udfordringer i reglen, at der bringes flere fagligheder i spil, hvor faglighederne prioriteres og kombineres i forhold til den konkrete sag, man står overfor.

Situationen innovation er netop kendetegnet ved at fagligheder endnu ikke har taget form gennem prioritering og kombination [Rosenstand 08]. Som situation betragtet står innovation i relation til situationerne rutine, problemløsning og problemorientering.

Situationen rutine er defineret ved, at både arbejdsmetode og problem har taget form. Situationen problemløsning er defineret ved, at problemet har taget en form; men arbejdsmetoden har ikke taget form. Situationen problemorientering er defineret ved, at hverken arbejdsmetode eller problem har taget en form. I Figur 1: Situationer og evner, er det angivet med et plus ("+"), i de situationer hvor arbejdsmetoden eller problemet har taget form [Rosenstand 07, 08].

De fire situationer stemmer overens med Lars Qvortrups systematisering af de fire vidensniveauer: kvalifikationer, kompetencer, kreativitet og kultur [Qvortrup 98, 01, 04], der på sin side er inspireret af en tilsvarende systematik af Gregory Bateson [Bateson 91].

Kvalifikationer er 1. ordens viden og evnen til at løse et problem ved at gentage tidligere måder at løse det samme problem på. Kompetencer er 2. ordens viden og evnen til skabe nye løsninger på problemer. Kreativitet er 3. ordens viden og evnen til at skabe nye løsningsmetoder rettet mod problemer – herunder ønsker. Endelig er kultur 4. ordens viden og forudsætningen eller rammen

Situation	Evne	Metode	Problem	Faglighed
Rutine	Kvalifikation	+	+	+
Problemløsning	Kompetence		+	+
Problemorientering	Kreativitet			+
Innovation	Kultur			

Figur 1: Situationer og evner

¹ En tilsvarende analyse og teorikonstruktion kan naturligvis foretages for de tidslige, rumlige og sociale dimensioner – samt forskellige hybride former af de fire meningsdimensioner.

Hyperbiblioteket skal altså ikke forstås som en ting i form af eksempelvis en fysisk indretning, det er en funktion – om end denne funktion naturligvis har konsekvenser for, hvordan det eksempelvis er smart at indrette sig fysisk.

Situation	Evne	Biblioteksaktivitet	Fokus	Mål
Rutine	Kvalifikation	Finde (search)	Værktøj	Ressourcer
Problemløsning	Kompetence	Søge (seek)	Proces	Indsatser
Problemorientering	Kreativitet	Lære	Produkt	Resultater
Innovation	Kultur	Hyperbibliotek	Organisation	Effektivitet

Figur 2: Fokus, biblioteksaktiviteter og mål

for, hvordan man kan bruge sine evner på de øvrige tre niveauer.

Det er den situation, hvor rammerne for brug af evner ændrer sig, der definerer situationen innovation. Innovation er altså at skabe nye rammer for muligheden for at være kompetent, kvalificeret og kreativ – nye rammer for at kombinere ressourcer, indsatser og resultater.

Innovation handler om kultur, og det at være innovativ forudsætter således kulturelle forandringer. Kulturen må på sin side være løst koblet – i hypermodus. Af Qvortrups fire niveauer i Figur 1 følger det, at man tilsvarende skal være informationseget² (information literate) på fire niveauer.

Lad os se nærmere på, hvordan biblioteket kan understøtte dette.

Informationseget på fire niveauer

I Figur 2: Fokus, biblioteksaktiviteter og mål, er det illustreret, hvilke biblioteksaktiviteter, der svarer til de fire niveauer af informationsegnethed. Med biblioteksaktiviteter menes de hovedaktiviteter, som kendetegner den moderne biblioteksbruger.

² Vi (AU) bruger begrebet "informationseget" frem for "informationskompetence" og det afledte "informati- onskompetent", da den konventionelle danske oversættelse af "information literate" specifikt henviser til "kompetence". Med informationsegethed peger vi på alle fire evner: Kvalifikationer, kompetencer, kreativitet og kultur.

Til de forskellige biblioteksaktiviteter knytter sig forskellige typer af fokus og mål, som relaterer sig til de fire niveauer af informationsegethed.

Biblioteksbrugeren skal...

- være kvalificeret og mestre rutiner til at bruge værktøjer til at finde ressourcer. Værktøjer er eksempelvis en database, en bibliotekar eller google; og ressourcer er eksempelvis artikler, hjemmesider eller kontaktpersoner, der skabes adgang til via selvsamme værktøjer
- indgå i en kompetent problemløsende proces, og dermed en indsats for at søge løsninger på problemer. Processer og indsatser kan eksempelvis være en afsøgning af et videnskabeligt felt, en historisk redegørelse eller udarbejdelsen af en arbejdsmetode
- orientere sig kreativt mod problemer med det resultat at lære, og dokumentere dette i produkter. Produkter og resultater kan eksempelvis være veldokumenterede videnskabelige artikler, studenterrapporter eller konferenceposters
- være kultiveret og innovativt organisere et effektivt hyper biblioteket.

Den sidste pind tåler uddybning ud over eksemplets magt.

Idet sandheden tager form efter fagligt perspektiv, og med flerfaglighed in mente, er antallet af perspektiver udelukkende et spørgsmål om innovationshøjde, idet fagligheder kan kombineres og prioriteres i forhold til en sag i praktisk taget det uendelige.

Derfor er der ikke et endeligt antal faglige kulturer, som biblioteket skal matche ved at stille et tilsvarende antal fast koblede muligheder til rådighed for at finde, søge og lære. Nej, forholdet mellem biblioteksaktiviteterne: Finde, søge og lære må i udgangspunktet være løst koblet; og det er principielt op til den konkrete biblioteksbruger at koble sine ressourcer, indsatser og resultater på den mest effektive måde, og dermed lade hyperbiblioteket tage en specifik form i forhold til den sag, han står over for.

Det er biblioteksbrugeren opgave at koble biblioteksaktiviteterne inden for de løst koblede rammer, som hyperbiblioteket stiller til rådighed. At forholdet mellem biblioteksaktiviteter i udgangspunktet er løst koblet, betyder at biblioteket er i hypermodus, hvilket er årsagen til betegnelsen hyperbibliotek. Dette peger også på hyperbibliotekets funktion, der er at håndtere risiko [Rosenstand 06]. Hyperbiblioteket skal altså ikke forstås som en ting i form af eksempelvis en fysisk indretning, det er en funktion – om end denne funktion naturligvis har konsekvenser for, hvordan det eksempelvis er smart at indrette sig fysisk.

Det er bibliotekarens rolle at hjælpe biblioteksbrugeren til at være informationseget. Og erfaringen er, at undervisning i biblioteksbrug, i bedste fald er op ad bakke, idet motivationen for læring først er til stede i de situationer, hvor behovet for informationsegethed opleves.

Der er behov for åbne og kommunikationsduelige bibliotekarer, der kan bistå den svære og usikre proces, det er at prioritere og kombinere fagligheder gennem løbende vekslen mellem biblioteksaktiviteterne.

Af hyperbiblioteket følger også, at den kultiverede (forsknings)biblioteksbruger er sat i en organisatorisk rolle. Han er så at sige leder i den henseende, at hans organisatoriske valg har betydning for kvaliteten af hyperbiblioteket. Han, eller en gruppe, skal sådan set ved hver ny sag udvikle en ny biblioteksmetodologi.

Bibliotekarens rolle

Hyperbiblioteket er særligt relevant i flerfaglige situationer. Og holder vi os til universitetsbiblioteker, så er det tydeligt at flerfagligheden vinder frem både inden for studier og forskning [Rosenstand mf. 05]. Dette ses nok tydeligst i den relativt nye "tre plus to struktur", hvor studerende fra forskellige bacheloruddannelser i stigende grad vælger at studere sammen på kandidatuddannelser, hvor der trækkes på de studerendes forskellige bachelorfagligheder som alternativ til at "starte forfra" med en ny faglighed³. Hertil kommer, at det stigende behov for innovation også fordrer flerfaglighed [Rosenstand 08]. Kravene til den kultiverede biblioteksbruger i form af de fire niveauer af informationsegnethed, er så omfattende, at man ikke med rimelighed kan forvente, at brugerne er informationsegnet uden hjælp.

Det er bibliotekarens rolle at hjælpe biblioteksbrugeren til at være informationsegnet. Og erfaringen er, at undervisning i biblioteksbrug i bedste fald er op ad bakke, idet motivationen for læring først er til stede i de situationer, hvor behovet for informationsegnethed opleves.

Derfor er det smart at lægge en strategi, hvor man informationsvejleder brugerne i situationen. Gerne suppleret af undervisning.

Ud over, at hyperbiblioteket stiller helt nye organisatoriske udfordringer (Rosenstand 07b), så har hyperbiblioteket også en række konsekvenser for bibliotekarens rolle.

Som skrevet ovenfor, så er biblioteksbrugeren sat i en lederrolle, og derfor må bibliotekarerne gøre ledelsesprocesser mulige. Biblioteksbrugeren skal ideelt set koncentrere sig om innova-

tivt og effektivt at koble biblioteksaktiviteter i forhold til sin sag.

Derfor bør brug af søgemaskiner, søgningsprocesser og dokumentation også ske i et tæt samarbejde mellem den studerende eller forskeren på den ene side og bibliotekaren på den anden side.

Når det kommer til innovation og flerfaglighed, så er det ikke specielt interessant med bibliotekarer med en særlig faglighed ud over den biblioteksmæssige – altså det der vedrører informationsegnethed. Der er behov for åbne og kommunikationsduelige bibliotekarer, der kan bistå den svære og usikre proces, det er at prioritere og kombinere fagligheder gennem løbende vekslen mellem biblioteksaktiviteterne.

Der er behov for at indlede længerevarende samarbejde, løbende informationsfaglig vejledning, mellem biblioteksbruger og bibliotekar, hvor omdrejningspunktet for samarbejdet er biblioteksbrugers sag.

Bibliotekaren i hyperbiblioteket skal være et åbent menneske, idet mange forskellige faglige perspektiver kan blive bragt i spil og forkastet. De grupper af forskere og studerende, der bruger hyperbiblioteket, er i en forhandlingssituation, hvor fagligheder og sandheder løbende er til diskussion med henblik på at være mest mulig videnskabelig frugtbar i forhold til en sag.

De kultiverede bibliotekarer skal ikke blot være informationsvidenskabeligt udrustet, de skal også være excellente kommunikatorer.

Referencer

Bateson 91: Bateson, Gregory (1991) *Ånd og natur*. Rosinante/Munksgaard (udgivet første gang i 1971).

F&I 07: *InnovationDanmark 2007-2010*, Forsknings- og Innovationsstyrelsen, 2007.

Luhmann 84: Luhmann, Niklas (1987). *Soziale Systeme – Grundriss einer allgemeinen Theorie*. Suhrkamp.

Mathiassen & Stage 92: Mathiassen, Lars & Jan Stage (1992) *The Principle of Limited Reduction*. I: Lars Mathiassen: *Reflective Systems Development*, Aalborg Universitet, Datalogi.

Qvortrup 98: Qvortrup, Lars (1998). *Det hyperkomplekse samfund: 14 fortællinger om informationssamfundet*. Gyldendal.

Qvortrup 01: Qvortrup, Lars (2001). *Det lærende samfund: Hyperkompleksitet og viden*. Gyldendal.

Qvortrup 04: Qvortrup, Lars (2004). *Det vidende samfund: Mysteriet om viden, læring og dannelse*. Unge Pædagoger.

Rosenstand 02: Rosenstand, Claus (2002). *Kreation af narrative multimediesystemer*. Samfundslitteratur.

Rosenstand mf. 05: Rosenstand, Claus A. Foss (akademisk ansvarlig), Maj-Britt Rosenstand, Bo Hvass Pedersen, Niels-Henrik Gylstorff (2005). *Forskningsbiblioteket i nye læreprocesser*. I: *Tidsskrift for universiteternes efter- og videreuddannelse*, 2005, 2(6). Lokaliseret 25.4.2008 på: www.unev.dk/view.aspx?artikel_id=522

Rosenstand mf. 06: Rosenstand, Claus A. Foss (akademisk ansvarlig), Maj-Britt Rosenstand, Lotte Ø. Stehouwer (oversætter) (2006). *The Hyper Library*. Konferencen: LIDA 2006, Libraries in the digital age, Dubrovnik and Mljet, 29. maj – 4. Juni, 2006. Lokaliseret d. 25.4.2008 på: www.swiminfo.dk/pdf/hyperlibrary.pdf

Rosenstand 07: Rosenstand, Claus A. Foss & Lotte S. Øgaard (oversætter) (2008). *Innovation with the Hyper Library*. Konferencen: The Library and the New Technologies. Tradition and Innovation., Rumænien, 11. – 13. Juni 2007. Lokaliseret d. 25.4.2008 på: www.swiminfo.dk/pdf/innovationwiththehyperlibrary.pdf

Rosenstand 07b: Rosenstand, Maj, Lotte S. Øgaard (oversætter) (2007). *Organizing the Hyper Library*. Konferencen: The Library and the New Technologies. Tradition and Innovation., Rumænien, 11. – 13. Juni 2007.

Rosenstand 08: Rosenstand, Claus F. Innovation som situation – Flerfaglighed som pædagogisk forudsætning for innovation. I: *Antologi om Tværfaglighed i Entrepreneurship-undervisningen*, IDEA København. www.idea-kobenhavn.dk/, forventes udgivet første halvår af 2008.

Simon 79: Simon, Herbert A (1979). Rational Decision Making in Business Organizations. I: *The American Economic Review*, ol. 69/4, 1979.

Udviklingskontrakt 2008-2010: *Aalborg Universitets udviklingskontrakt 2008-2010*: Lokaliseret d. 25.4.2008 på: <http://ekstern.aau.dk/GetAsset.action?contentId=543412&assetId=3483543>

³ Særligt de mange nye cand.it uddannelserne er designet til denne situation.

Udbydes af www.it-vest.dk og www.itu.dk.